

Владислав Негребецький¹

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

***Анотація.** Із глобалізацією світових процесів, розвитком технологій, швидкості передачі інформації, нагальною проблемою стало утворення злочинності поза межами однієї держави та вихід її на міжнародний рівень, що стало викликом у протидії такій злочинності та необхідності спрямування криміналістичних та судово-експертних знань на допомогу правозастосовній діяльності. Особливістю протидії розслідуванню злочинів стало створення міжнародного співробітництва криміналістів та судових експертів. Активна діяльність у сфері Європейської інтеграції України до світового правового простору ставить перед судово-експертними установами величезне коло завдань зі здійснення міжнародного співробітництва, розширення взаємодії з профільними судово-експертними установами світу. У статті розглянуті історія, правові основи міжнародного співробітництва судово-експертних установ України та країн ЄС, показані основні перспективні напрями взаємодії, окреслені шляхи підвищення ефективності цієї діяльності. Показана роль міжнародного співробітництва експертів під час військової агресії.*

***Ключові слова:** судова експертиза, судово-експертні установи, протидія розслідуванню злочинів, міжнародне співробітництво, євроінтеграція.*

THE PROSPECTS FOR EUROPEAN INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIELD OF FORENSIC SCIENCE

***Summary.** With the globalization of world processes, technological development, speed of information transfer, the urgent problem was the formation of crime outside the state and its entry into the international level, which was a challenge in combating such crime and the need*

---

¹ **Негребецький Владислав**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; vladislavnegrebetsky@gmail.com

to direct forensic and forensic knowledge to assist law enforcement. A feature of countering the investigation of crimes was the creation of international cooperation between forensic scientists and forensic experts. Active activity in the field of European integration of Ukraine into the world legal space poses to forensic institutions a huge range of tasks for international cooperation, expanding cooperation with relevant forensic institutions of the world. The article considers the history, legal bases of international cooperation of forensic institutions of Ukraine and EU countries, shows the main promising areas of cooperation, outlines ways to improve the effectiveness of this activity. The role of international cooperation of experts during military aggression is shown.

Key words: *forensic examination, forensic institutions, countering the investigation of crimes, international cooperation, European integration.*

Вступ. Особливістю протидії розслідуванню злочинів стало створення міжнародного співробітництва криміналістів та судових експертів ще до утворення практичних інституцій, які могли б ним протидіяти на практиці. Історично це пов'язано з роллю судової медицини та експертизи у фіксації слідів злочинів, їх аналізі та формуванні юридичних, судових та експертних висновків свідків. Яскравим історичним прикладом у цьому контексті є діяльність видатного фахівця-криміналіста Р.А. Рейсса щодо фіксації слідів міжнародних злочинів, скоєних під час Першої світової війни². Історія криміналістики має й інші приклади міжнародного співробітництва криміналістів та судових експертів: міжнародний союз судово-медичних експертів ("IFU")³.

1. Міжнародне співробітництво в галузі судових експертиз на сучасному етапі

Європейська мережа інститутів судової експертизи (ENFSI) була заснована в 1995 році з метою поліпшення взаємного обміну інформацією в галузі судової експертизи. Це, а також підвищення

---

² RODOLPHE ARCHIBALD REISS. URL: <https://crimcongress.com/portretnaya/rejs-rudolf-archibald/>.

³ Shepitko M. Ukrainian Group of International Union of Penal Law: Way from Vienna to Paris. *A First Printed Criminalist*, 2019. 18, 43–61; Shepitko, V.Y., Olkhovsky V.O., Shepitko M.V. The process of scientific knowledge integration in crime prevention and trends of medical criminalistics development in Ukraine in XIX – early XX century. *Wiadomosci lekarskie* (Warsaw, Poland: 1960), 2020. No. 73(1), pp. 176–179.

якості надання судово-медичних послуг у Європі стали основними проблемами мережі. Крім загальної роботи в галузі управління якістю і компетенціями, досліджень і розробок, освіти та професійної підготовки, різними судовими експертизами займаються 17 різних експертних робочих груп⁴. ENFSI – найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання. Серед країн, інститути яких входять в європейську мережу, – Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Угорщина, Греція, Грузія, Данія, Іспанія, Ірландія, Італія, Литва, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Швеція, Швейцарія. Найбільш відомими установами ENFSI, що проводять експертні дослідження, є Нідерландський, Польський, Празький і Угорський судово-експертні інститути.

Наявні також профільні міжнародні судово-експертні організації. Так, стосовно криміналістичного дослідження вогнепальної зброї можна виділити дві найбільші міжнародні організації, об'єднання експертів-балістів: це – Асоціація експертів у галузі криміналістичного дослідження вогнепальної зброї та слідів інструментів (AFTE – Асоціація експертів з вогнепальної зброї та інструментів) та робоча група, що присвячена дослідженням вогнепальної зброї та продуктів вистрілу в європейській мережі інститутів судової експертизи, – Європейська мережа інститутів судової експертизи (робоча група ENFSI Firearm/GSR)⁵.

AFTE є найбільшою міжнародною професійною організацією об'єднаних експертів-балістів. Вона нараховує майже 1300 членів із 40 країн світу. Асоціація проводить щорічний шестиденний навчальний семінар, в останньому з яких, що проходив у серпні 2021 року, було понад 450 учасників. Асоціація випускає спеціалізований науково-практичний журнал.

Робоча група експертів у галузі досліджень вогнепальної зброї та продуктів, що вистрілюють, в ENFSI об'єднує спеціалістів із країн

---

⁴ European Network of Forensic Science Institutes. URL: <https://enfsi.eu/>.

⁵ Pavel Giverts. Обзор тем, обсуждаемых международной ассоциацией экспертов-баллистов (AFTE). 2021.

Європи та при цьому відкрита для спеціалістів з інших регіонів світу. У рамках роботи робочої групи виконуються дослідницькі проекти і проводиться щорічна конференція. У конференції, яка проходила у віртуальному форматі в жовтні 2021 року, взяло участь більше 180 спеціалістів.

2. Перспективні форми міжнародного співробітництва у галузі судової експертизи

Наявні різні форми міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи. Зокрема, до основних з них належать: 1) обмін інформацією (науково-інформаційний обмін); 2) спільні наукові та практичні заходи (конференції, симпозіуми, конгреси тощо); 3) підготовка експертних кадрів та підвищення кваліфікації за кордоном; 4) взаємодія в рамках підвищення якості судових експертиз у різних країнах; 5) міжнародна стандартизація судово-медичної діяльності; 6) взаємодія в рамках міжнародних експертних асоціацій (організацій); 7) залучення судових експертів з різних країн до розслідування і судового розгляду міжнародних злочинів⁶.

Так, 16–17 вересня 2021 року відбувся в режимі online 17-й Міжнародний конгрес «Криміналістика і судова експертологія: наука, навчання, практика». 17-й Міжнародний конгрес був організований Академією поліцейських сил у Братиславі, товариством словацьких криміналістів, Литовським криміналістичним товариством та Центром судової експертизи Литва. У заході взяли участь понад 100 учасників з Австрії, Чехії, Естонії, Німеччини, Греції, Угорщини, Ізраїлю, Казахстану, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та України⁷.

Також 5–16 вересня 2021 року в Польщі відбулася (в online-форматі) Міжнародна конференція «Сучасні методи ідентифікації зниклих безвісти».

Модераторами заходу виступила Alicija Tomaszewska, президент The ITAKA Foundation-Centre for Missing People, проф. Ireneusz Sołtyszewski та проф. Ewa Gruza. У конференції взяли участь

---

⁶ Shepitko V.Y., Shepitko M.V. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2021. No. 28(1), pp. 179–186 (in English).

⁷ Criminalists Congress. URL: <https://crimcongress.com/category/news/>.

учасники з Хорватії, Німеччини, Польщі та інших країн. Міжнародна конференція складалася з трьох секцій: Кримінологічні та правові аспекти пошуку зниклих безвісти; Методи впізнання невідомих осіб, трупів і людських останків; Перспективи розвитку пошуку зниклих безвісти і методи ідентифікації⁸.

Формою міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи є участь судових експертів з різних держав у розслідуванні та судовому розгляді злочинів у галузі гуманітарного права та інших злочинів міжнародного характеру⁹. Так, Нідерландський інститут судової експертизи (NFI) є однією з провідних світових криміналістичних лабораторій¹⁰. Це – Національний інститут судової експертизи Нідерландів, розташований у Гаазі. Він є автономним підрозділом міністерства безпеки та юстиції Нідерландів, що підпорядковується Генеральному директорату з відправлення правосуддя та забезпечення правопорядку. Спектр експертної діяльності – більше 30 судово-експертних напрямів, включаючи судово-медичні дослідження, у тому числі експертизи по ДНК. Ведеться база даних ДНК Нідерландів. NFI має три основні напрями діяльності: проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях; розробка нових методів судової експертизи; підготовка експертів і підвищення їх кваліфікації. Експерти NFI брали участь у роботі Спільної слідчої групи (Joint Investigation Team, JIT) у складі представників України, Нідерландів, Малайзії, Австралії та Бельгії під час розслідування обставин катастрофи пасажирського авіалайнера Boeing-777 рейсу MH17 Малайзійських авіаліній 17 липня 2014 року¹¹.

---

⁸ International conference “Contemporary methods to identify missing persons”. URL: <https://crimcongress.com/category/news/>.

⁹ Shepitko V.Y., Shepitko M.V. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2021. No. 28(1), pp. 179–186 (in English).

¹⁰ Netherlands Forensic Institute (NFI). URL: <https://www.forensicinstitute.nl/>.

¹¹ Последние данные уголовного расследования катастрофы авиалайнера Boeing-777 рейса MH17. 24.05.2018. URL: <https://www.prosecutionservice.nl/latest/news/2018/05/24/последние-данные-уголовного-расследования-катастрофы-авиалайнера-boeing-777-рейса-mh17>.

Формою міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи є участь судових експертів з різних держав у розслідуванні та судовому розгляді злочинів у галузі гуманітарного права та інших злочинів міжнародного характеру¹². Верховна Рада України та Європейський Парламент 16 вересня 2014 року ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Правила процедури Міжнародного кримінального суду (The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court) містять норми, зокрема статті 42, 43, 56, 93, які передбачають можливість залучення експертів до діяльності Міжнародного кримінального суду¹³. До Міжнародного суду в Гаазі через злочини Росії проти України уже звернулось 38 країн світу¹⁴. Міжнародний кримінальний суд проводитиме незалежне розслідування воєнних злочинів в Україні, прагнучи встановити істину. Правила процедури і доказування Міжнародного кримінального суду (The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court) також передбачають використання спеціальних знань. Так, правило 19 “Expertise in the unit” регулює можливість звернення за експертизою в різних випадках¹⁵.

3. Особливості співробітництва криміналістів і судових експертів під час військової агресії в Україні

На сьогодні Президентові України, Верховній Раді України і Кабінетові Міністрів України вдалося задіяти легітимні міжнародно-правові механізми, насамперед Міжнародний кримінальний суд і Раду Безпеки ООН, для притягнення РФ за порушення міжнародного

---

¹² Shepitko Valery, Shepitko Mykhaylo. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, Vol. 28, No. 1, 2021. p. 179–186 (in English).

¹³ Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.

¹⁴ United Kingdom government official. 2022. URL: <https://twitter.com/BorisJohnson/status/1499123882296582149>.

¹⁵ The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/F1E0AC1C-A3F3-4A3C-B9A7-B3E8B115E886/140164/Rules_of_procedure_and_Evidence_English.pdf.

гуманітарного права та скоєння військових злочинів в Україні. При цьому на територіях України, звільнених з-під окупації російської армії (Буча, Гостомель, Ірпінь і ін.), уже сьогодні вдається реалізувати спеціальний механізм правосуддя, що полягає у спільній роботі національних та міжнародних фахівців: експертів, слідчих, прокурорів та суддів зі збору об'єктивних і неупереджених доказів грубого порушення міжнародних законів і звичаїв ведення РФ війни в Україні.

Члени Литовського товариства криміналістів, Польського товариства криміналістів та Міжнародного конгресу криміналістів (Україна) 04.03.2022 р. звернулись до світової наукової спільноти для об'єднання зусиль європейських учених і практиків для забезпечення безпеки та миру Європейського континенту. Вони закликають колег докласти всіх зусиль, щоб зупинити агресію проти України як найближчої сусідньої держави, допомогти нашим братам і сестрам в Україні подолати труднощі війни, показати, як важливо бути справжніми друзями, бути зараз разом. За нашу і вашу свободу, за наше спільне майбутнє в ЄС, за наші спільні плани та прагнення¹⁶. В Україні атакують і бомбардують не лише військові частини, але й варварськи руйнують критичну інфраструктуру, зокрема житлові квартали, гинуть мирні жителі та навіть діти. Порушуються основні принципи міжнародного співробітництва та норми міжнародного права. Український народ захищає не лише свою країну, націю, а й незалежність інших європейських держав, а також фундаментальні принципи міжнародного права: демократію, права і свободи людини, верховенство права та нашу спільну безпеку на поточний момент і назавжди, майбутнє всього людства.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України (далі – КНДІСЕ) перебуває у міжнародних зв'язках з науковими установами, навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними та неурядовими організаціями відповідно до ст. 24 Закону України «Про судову експертизу», проводячи спільні конференції, симпозиуми, семінари, та здійснює обмін спеціалістами в рамках міжнародних проєктів і програм та поза межами відповідних

---

¹⁶ Звернення. 04.03.2022. URL: <https://crimcongress.com/news/звернення/>.

програм. У 2017 році КНДІСЕ став членом Європейської мережі судово-експертних установ (European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI)). Зауважимо, що Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокариуса» (м. Харків) став членом Європейської мережі судово-експертних установ у 2018 році¹⁷.

Постійні контакти експертів КНДІСЕ в рамках роботи робочих груп ENFSI дозволяють отримувати актуальну інформацію про нові досягнення в експертній галузі, обмінюватися досвідом з колегами та привносити кращі досягнення в практику роботи КНДІСЕ. У 2019 року КНДІСЕ став першою установою серед експертних науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, що бере участь у програмі обміну CEPOL – Агентство Європейського Союзу з підготовки співробітників правоохоронних органів (CEPOL – European Union Agency for Law Enforcement Training)¹⁸. CEPOL дає можливість ставати учасниками програми обміну судовим експертам і фахівцям КНДІСЕ, які стали активними учасниками програми обміну та навчання на освітній платформі Leed CEPOL. CEPOL сприяє співпраці та обміну знаннями серед працівників правоохоронних органів ЄС (у тому числі і третіх країн), а тепер уже і судово-експертних установ з питань, які впливають із пріоритетів ЄС у сфері безпеки, зокрема в частині Політики ЄС у сфері боротьби з організованою злочинністю. У країнах, які співпрацюють із CEPOL, діють Національні підрозділи CEPOL (національні контактні пункти). Пріоритетом у міжнародній діяльності КНДІСЕ є також залучення інструменту TAIEX (Technical Assistance Information Exchange). Це вид зовнішньої допомоги, що надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. У рамках інструменту TAIEX експертами КНДІСЕ здійснюються навчальні візити, що дають змогу вивчати

---

¹⁷ Делегація КНДІСЕ на щорічній зустрічі ENFSI у місті Будапешті. 2018. URL: <https://www.hniise.gov.ua/14143-delegatsya-xndse-na-shchorchni-zustrch-enfsi-u-mst-budapesht.html>.

¹⁸ КНДІСЕ: Міжнародна діяльність. URL: <https://kndise.gov.ua/mizhnarodna-diyalnist/>.

досвід країни-члена ЄС, організуються та проводяться семінари та робочі зустрічі з відповідними партнерами країн-членів ЄС у галузі судової експертизи.

Експерти КНДІСЕ беруть участь у Проєкті «ДІЯ-ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності, інтенсивне співробітництво та нарощування потенціалу для боротьби з організованою злочинністю у сфері наркоторгівлі вздовж героїнового маршруту» EU-АСТ (EU Action Against Drugs and Organised Crime). З 2017 року фахівці Інституту залучені до активної роботи Робочої Групи проєкту EU-АСТ. У рамках роботи цього проєкту фахівці КНДІСЕ проводять спільні науково-практичні заходи, семінари, вебінари та здійснюють навчальні візити до країн ЄС щодо покращення взаємодії в межах проєкту EU-АСТ та вивчення передового досвіду.

Починаючи з 2020 року експерти Київського науково-дослідного інституту судових експертиз стали учасниками програми International Quality Assurance Programme (IQAP) International Collaborative Exercises (ICE) UNODC. Управління ООН з наркотиків і злочинності – спеціалізована установа ООН, що займається боротьбою з поширенням наркотиків і пов'язаною з ними злочинністю. Програма міжнародних спільних завдань (ICE) спрямована на те, щоб допомогти лабораторіям з тестування на наркотики в усьому світі оцінити свою роботу й вжити коригуючих заходів, коли це необхідно.

Крім вищезазначених програм, працівники КНДІСЕ постійно обмінюються досвідом з фахівцями різних країн світу, в тому числі шляхом проведення робочих зустрічей. Так, у 2019 році представники КНДІСЕ були запрошені в INTERPOL, а у 2018 році брали участь (єдині серед усіх експертних установ України) у конференції Європейської академії криміналістичних наук (EAFS), що проходила в Ліоні, Франція. В рамках співробітництва з іншими судово-експертними установами України та світу КНДІСЕ були підписані численні договори про співробітництво.

Активна діяльність Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України у галузі міжнародної інтеграції та партнерські стосунки в рамках досягнутих домовленостей дозволяють втілювати міжнародні стандарти

в роботу установи, сприяють більш ефективному вирішенню складних теоретичних та практичних завдань, сприяють обміну інформаційними ресурсами, забезпечують високу якість проведення експертиз.

26 квітня 2022 року за ініціативою Міністерства юстиції України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз та Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. заслуженого проф. М.С. Бокаріуса» відбувся міжнародний круглий стіл «Судово-експертна діяльність: виклики війни»¹⁹. До учасників засідання звернулися заступник Міністра юстиції України із питань виконавчої служби Андрій Гайченко, який високо оцінив роботу українських судових експертів щодо встановлення шкоди і збитків, завданих агресією РФ проти України, і міжнародну допомогу в частині посилення судово-експертної діяльності зі збору доказів військових злочинів РФ в Україні з боку Франції та інших зарубіжних партнерів України і міжнародних організацій.

Із доповіддю перед учасниками Міжнародного круглого столу виступив також директор Центру проф. В. Федоренко, який привітав учасників заходу з Міжнародним днем інтелектуальної власності та звернув увагу, що Центр на сьогодні займається проведенням експертних досліджень не лише об'єктів права інтелектуальної власності, а і судових експертиз з економічних, товарознавчих, комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних видів досліджень. Очевидно, що це ті види судової експертизи, які теж будуть потрібні для встановлення шкоди і збитків від військової агресії в Україні. Тому методична допомога від зарубіжних колег і партнерів через Міністерство юстиції України, а також у формі участі в таких цікавих науково-комунікативних заходах, як цей чудовий та змістовний Міжнародний круглий стіл, видається важливою та своєчасною.

Таким чином, українська судово-експертна спільнота отримала важливу методичну допомогу від зарубіжних колег та заручилась допомогою на майбутнє.

---

¹⁹ Міжнародний круглий стіл «Судово-експертна діяльність: виклики війни». 26 квітня 2022 року. URL: <https://kndise.gov.ua/forensic-and-expert-activity-ua/>.

Свої доповіді на Міжнародному круглому столі презентували представники судово-експертних установ зарубіжних країн. Зокрема, з доповідями та презентаціями виступили: представник Інституту судово-медичної експертизи Федерального управління кримінальної поліції Німеччини, керівник підрозділу КТ 4, заступник директора, постійний представник ENFSI та член правління 25-го ENFSI доктор Беккер Стефан; директор Інституту судових експертиз ім. проф. Я. Зегна у Кракові Даріуш Зуба; координатор проєкту, представник відділу злочинів проти людства та військових злочинів Міністерства юстиції Канади Сідні Лінк-Мельник; начальник центрального підрозділу оперативної координації, суперінтендант Головного штабу судової поліції Іспанії Сільвія Перес Павія; старший радник з міжнародних судових експертиз/координатор наукової підтримки Інституту судових експертиз Нідерландів Доріс Ерхарт; директор Національного бюро експертиз Вірменії, кандидат медичних наук Аргам Овсепян; директор Криміналістичного центру Чорногорії професор, доктор Александр Іванович; криміналіст поліції Ізраїлю по центральному округу, та інші відомі вчені та практики.

Список літератури

- Boris Johnson. United Kingdom government official. 02.03.2022. URL: <https://twitter.com/BorisJohnson/status/1499123882296582149>.
- European Network of Forensic Science Institutes. URL: <https://enfsi.eu/>.
- Criminalists Congress. URL: <https://crimcongress.com>.
- Netherlands Forensic Institute (NFI). URL: <https://www.forensicinstitute.nl/>.
- Pavel Giverts. Обзор тем, обсуждаемых международной ассоциацией экспертов-баллистов (AFTE). 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/355478269_Obzor_tem_obsuzdaemyh_mezdunarodnoj_associaciej_ekspertov_ballistov_AFTE.
- RODOLPHE ARCHIBALD REISS. URL: <https://crimcongress.com/portretnaya/rejs-rudolf-archibald/>.
- Rome Statute of the International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>.
- Shepitko M. Ukrainian Group of International Union of Penal Law: Way from Vienna to Paris. *A First Printed Criminalist*, 2019. 18, 43–61.
- Shepitko V.Y., Shepitko M.V. The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes.

Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 2021. No. 28(1), pp. 179–186 (in English).

Shepitko V.Y., Olkhovsky V.O., Shepitko M.V. The process of scientific knowledge integration in crime prevention and trends of medical criminalistics development in Ukraine in XIX – early XX century. *Wiadomosci lekarskie* (Warsaw, Poland: 1960), 2020. No. 73(1), pp. 176–179 (in English).

The Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/F1E0AC1C-A3F3-4A3C-B9A7-B3E8B115E886/140164/Rules_of_procedure_and_Evidence_English.pdf.

United Kingdom government official. 2022. URL: <https://twitter.com/BorisJohnson/status/1499123882296582149>.

Делегация ХНДІСЕ на щорічній зустрічі ENFSI у місті Будапешті. 2018. URL: <https://www.hniise.gov.ua/14143-delegatsya-xndse-na-shchorchni-zustrch-enfsi-u-mst-budapesht.html>.

КНДІСЕ: Міжнародна діяльність. URL: <https://kndise.gov.ua/mizhnarodna-diyalnist/>.

Міжнародний круглий стіл «Судово-експертна діяльність: виклики війни». 26 квітня 2022 року. URL: <https://kndise.gov.ua/forensic-and-expert-activity-ua/>.